

Παράρτημα 6 Συνέχεια: 2005-2007

Το παρόν είναι ένα νέο παράρτημα, που γράφτηκε για την ελληνική έκδοση του βιβλίου αυτού: η προέλευσή του εξηγείται στον Πρόλογο στην Ελληνική έκδοση. Εδώ συγκεντρώνεται ένα μέρος του υλικού που έχει δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του προγράμματος www.odysseus-unbound.org από τον Οκτώβριο 2005, ιδίως στην ενότητα Research Results (αποτελέσματα της έρευνας).

Γεωλογικές έρευνες

Τον Αύγουστο του 2005 ο Τζον Άντερχιλ και το ΙΓΜΕ διεξήγαν μια προκαταρκτική θαλάσσια σεισμική έρευνα στους κόλπους του Λιβαδιού και της Αγίας Κυριακής, στα νότια και στα βόρεια του ισθμού της Θηνιάς. Τα αποτελέσματά της αναλύθηκαν σε συνδυασμό με άλλες παρατηρήσεις πεδίου και ανακοινώθηκαν τον Ιανουάριο του 2007 (βλέπε παρακάτω).

Το Δεκέμβριο του 2005 επιπρόσθετα στοιχεία τέθηκαν στη διάθεσή μας με σκοπό να αποτιμήσουν την ομηρική περιγραφή ότι, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κοντινά νησιά, «Η Ιθάκη κείται χαμηλά» [*Οδύσσεια* ι(9), στίχ. 25]. Οι νέες δυνατότητες που παρείχε το λογισμικό πρόγραμμα *Global Mapper* κατέστησαν δυνατό τον υπολογισμό και τη σύγκριση του μέσου υψόμετρου πάνω από τη στάθμη της θάλασσας τόσο της Παλικής όσο και της Ιθάκης.

Περιοχή	Επιφάνεια χλμ. ²	Όγκος χλμ. ³	Υψόμετρο Υψηλότερο, μ.	Υψόμετρο μέσο, μ.
Ιθάκη	93	23	810	247
Παλική	130	19	518	146
Ανατολική Παλική	40	2	170	50
Δυτική Κεφαλληνία	99	44	1065	444

ΕΙΚΟΝΑ Α6.1 Υψόμετρο του Ομηρικού αναγλύφου

Τα αποτελέσματα αυτών των υπολογισμών παρουσιάζονται στην Εικόνα Α6.1. Το μέσο υψόμετρο της σημερινής Ιθάκης πάνω από τη στάθμη της θάλασσας είναι περίπου 247 μέτρα, με το υψηλότερο σημείο να βρίσκεται 810 μέτρα πάνω από τη στάθμη της θάλασσας. Αντίθετα, το μέσο υψόμετρο της Παλικής είναι μόνο 146 μέτρα, με το υψη-

ΕΙΚΟΝΑ Α6.2

ΕΙΚΟΝΑ Α6.3α

ΕΙΚΟΝΑ Α6.3β

λότερο σημείο της στα 518 μέτρα. Περαιτέρω, η ανατολική ακτή της Παλικής γλιστρά ομαλά προς τη θάλασσα με μέσο υψόμετρο μόνον 50 μέτρων πάνω από τη στάθμη της θάλασσας, ενισχύοντας τη χρήση από τον ποιητή του επιθέτου «χθαμαλή».

Αλλού στο έπος [*Οδύσσεια*, δ(4) στίχ. 845], ο Όμηρος περιγράφει ότι η Ιθάκη βρίσκεται στη μια πλευρά ενός θαλάσσιου στενού, με την «τραχιά Σάμο» στην άλλη άκρη. Αν η Παλική ήταν η Ιθάκη του Ομήρου, τότε αυτά τα νέα δεδομένα ενισχύουν με ακρίβεια την περιγραφή του ποιητή, αν συγκρίνει κανείς το μέσο υψόμετρο 50 μέτρων της Ανατολικής Παλικής, με εκείνο της Σάμου (Δυτικής Κεφαλονιάς), που ανέρχεται σε 444 μέτρα. Ωστόσο, αν η σημερινή Ιθάκη είναι η Ιθάκη του Ομήρου, τότε τα λόγια του ποιητή έρχονται σε ευθεία αντίθεση με το ανάγλυφο, καθώς η ακτογραμμή της Ιθάκης που βρίσκεται από την πλευρά των στενών είναι πολύ τραχιά, ενώ η απέναντι ακτή της Σάμου (της βόρειας χερσονήσου της Κεφαλληνίας που ονομάζεται Έρισος) είναι πολύ λιγότερο απότομη.

Το Σεπτέμβριο του 2006 δημοσιεύθηκε το πρώτο από μια σειρά επιστημονικών άρθρων στο *Geoscientist*, το μηνιαίο περιοδικό της Γεωλογικής Εταιρείας του Λονδίνου. Στο άρθρο αυτό συνοψίζονται τα γεωλογικά ζητήματα και επίσης παρουσιάζονται νέα

ΕΙΚΟΝΑ Α6.4:
 Η πραγματοποίηση της
 δοκιμαστικής γεώτρησης
 βάθους 122 μέτρων (400
 ποδιών)
*Μεταξύ της επιφάνειας
 και της στάθμης της
 θάλασσας το γεωτρόπανο
 δεν συνάντησε συμπαγές
 ασβεστολιθικό
 υπόστρωμα.*

αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την εκτιμώμενη πορεία του Διαύλου του Στράβωνα μέσα από τον ισθμό της Θηνιάς (Εικόνα Α6.2). Η βόρεια έξοδος του εκτιμάται πλέον ότι κατέληγε δυτικότερα απ' ό,τι φαίνεται στην Εικόνα 27.11, ταιριάζοντας συμπτωματικά με την παλαιότερη παρατήρηση στην Εικόνα 12.10. Μια φωτογραφία στο άρθρο αυτό έδειχνε επίσης τα αποτελέσματα μιας μεγάλης κλίμακας κατάρρευσης κρημνού μετά τους σεισμούς του 1953 (Εικόνες Α6.3α και β), εντοπίζοντας παραστατικά ένα μηχανισμό κατάπτωσης πρνανών παρόμοιο μ' εκείνον που πιθανώς κατέθαψε το Διάυλο του Στράβωνα.

Τον Οκτώβριο του 2006 διενεργήθηκε δοκιμαστική γεώτρηση στη Θηνιά προς τη νότια έξοδο της εκτιμώμενης πορείας του διαύλου (Εικόνα Α6.4) και τα αποτελέσματα αυτής και άλλων μετρήσεων ανακοινώθηκαν τον Ιανουάριο του 2007. Το υψόμετρο της γεώτρησης πάνω από τη στάθμη της θάλασσας ήταν 107,6 μέτρα και τόσο στα δυτικά όσο και στα ανατολικά όριά της υπάρχει συμπαγές ασβεστολιθικό υπόστρωμα της περιόδου του Παλαιογενούς (ηλικίας από 65 μέχρι 24 εκατομμυρίων ετών). Ανατολικότερα υπάρχει υπόστρωμα της κρητιδικής περιόδου (ηλικίας μεταξύ 144 και 65 εκατομμυρίων ετών). Η δοκιμαστική γεώτρηση έλαβε χώρα στο τέρμα ενός μη στρωμένου δρόμου που διακόπτεται απότομα στο βόρειο άκρο του από μια κατολίσθηση που μπορεί να χρονολογηθεί στους τελευταίους αιώνες.

Μολονότι υπάρχει χαλαρό υλικό κατολισθήσεων στην περιοχή της γεώτρησης, η συνθήκη πρόβλεψη που θα έκανε κανείς θα ήταν ότι το υλικό αυτό θα έδινε τη θέση του σε υπόστρωμα από συμπαγή ασβεστόλιθο μερικά μέτρα κάτω από την επιφάνεια. Ωστόσο, η γεώτρηση έφθασε σε βάθος 122,25 μέτρων χωρίς να συναντήσει κανένα ασβεστολιθικό πέτρωμα, εκτός από μερικούς μεμονωμένους βράχους. Το βάθος αυτό αντιστοιχεί σε 14,65

μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Καθώς ολόκληρο το νησί έχει ανυψωθεί από τους σεισμούς που έχουν σημειωθεί κατά καιρούς, αυτό εκτιμάται ότι ισοδυναμεί με βάθος 20 μέτρα κάτω από την αρχαία στάθμη της θάλασσας, πριν από 3.000 χρόνια.

Δείγματα υλικού που διαπεράστηκε από το γεωτρόπανο συλλέχθηκαν από το σημείο της γεώτρησης και αναλύθηκαν για φυσική ραδιενέργεια, υλικό χρονολογήσιμο με άνθρακα 14 και τυχόν ύπαρξη περιεχομένου νανοαπολιθωμάτων. Τα νανοαπολιθώματα είναι μικροσκοπικοί θαλάσσιοι οργανισμοί με διακριτή δομή και η ανάλυσή τους διενεργήθηκε από τη Δρ. Κρυσταλίνα Στόικοβα (Kristalina Stoykova), συνεργάτιδα καθηγήτρια του Γεωλογικού Ινστιτούτου της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών. Η ανάλυση αυτή περιελάμβανε έλεγχο των δειγμάτων από ένα κανονικό πολωτικό μικροσκόπιο και επίσης ένα μικροσκόπιο ηλεκτρονικής σάρωσης, που με τον τρόπο αυτό μπορεί να εντοπίσει τα πολύ μικρού μεγέθους θαλάσσια απολιθώματα που είναι χαρακτηριστικά διαφορετικών εποχών.

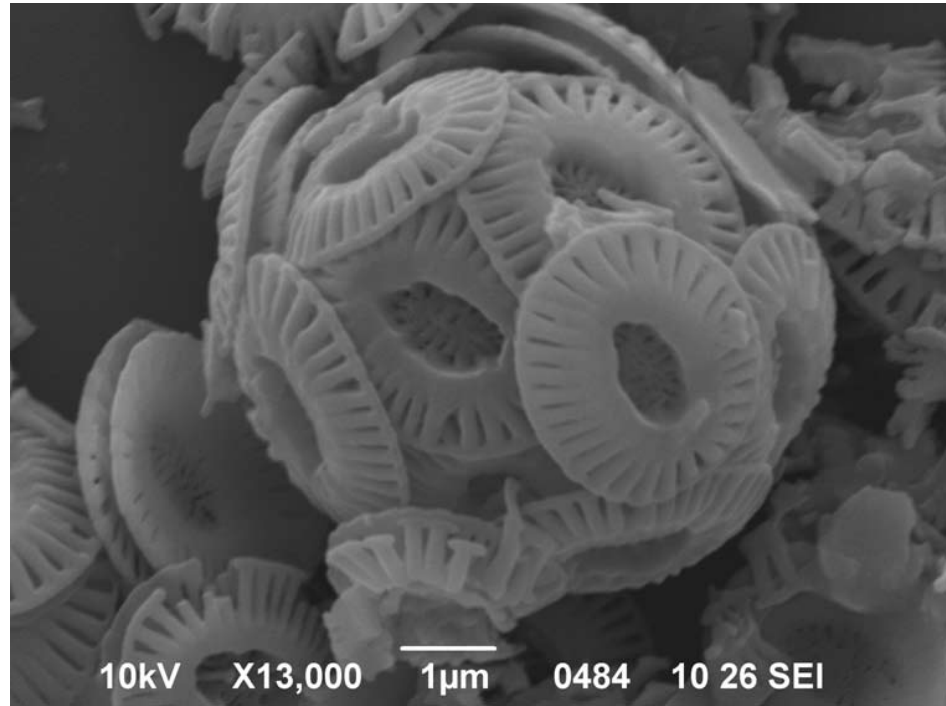
Οι μετρήσεις της έδειξαν ότι υπάρχουν πλούσια και ποικίλα νανοαπολιθώματα σε όλο το βάθος της γεώτρησης, και αυτό κατέστησε δυνατή την κατά προσέγγιση χρονολόγηση ορισμένων από τις αποθέσεις. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα χαλαρά υλικά των κατολισθήσεων και των καταπτώσεων βράχων εκτείνονται σε βάθος περίπου 40 μέτρα κάτω από την επιφάνεια (περίπου 67 μέτρα πάνω από τη σημερινή στάθμη της θάλασσας) και ότι τα υποκείμενα στρώματα αποτελούνται από μάργες. Αξιοσημείωτο ενδιαφέρον στα ανώτερα στρώματα της γεώτρησης παρουσιάζει η ταυτοποίηση ενός νανοαπολιθώματος που ονομάζεται *Emiliana huxleyi* (Εικόνα Α6.5), οργανισμού που άκμασε στην ανατολική Μεσόγειο εδώ και μόλις 80.000 χρόνια.

Η παρουσία αυτού του πολύ μικρού θαλάσσιου οργανισμού εντός των υπόγειων αποθέσεων μιας γεώτρησης, σε υψόμετρο αρκετά πάνω από τη στάθμη της θάλασσας, αντιστοιχεί στην επίδραση μιας καταστροφικής μεγάλου μεγέθους κατολίσθησης σε ένα σχετικά περικλειστό στενό υδάτινο όγκο. Το γεγονός αυτό θα είχε μετατοπίσει και εξαγάγει μεγάλη ποσότητα νερού κατακόρυφα με μεγάλη ταχύτητα έξω από το διάυλο. Τα στενά τοιχώματά του θα είχαν ωθήσει το νερό προς τα πάνω σε σημαντική απόσταση, και το νερό θα αναμιγνυόταν με το υλικό της κατολίσθησης στην πορεία και μ' αυτό τον τρόπο θα είχε δημιουργηθεί ο τύπος της σύνθεσης που τώρα είναι αντικείμενο της ανάλυσής μας. Ένας εναλλακτικός μηχανισμός που θα μπορούσε να προκαλέσει κάτι τέτοιο είναι ένα τσουνάμι μετά από κάποιο σεισμό που θα προέλαυνε ανερχόμενο τον κλειστό κόλπο του Αργοστολίου.

Αυτό μας παρέχει ένα απώτερο χρονικό όριο για το γεγονός αυτό: εδώ και 80.000 χρόνια. Αλλά, καθώς εξηγεί στη συνέχεια ο Τζον Άντερχιλ, εκείνη την εποχή η στάθμη της θάλασσας βρισκόταν πολύ χαμηλότερα σε σχέση με σήμερα, και επομένως η περιοχή ήταν τότε ξηρά. Η θάλασσα δεν επέστρεψε στη Θηνιά παρά μόνο εδώ και 8.000 περίπου χρόνια, και επομένως ο χώρος αυτός θα πρέπει να κατακλύστηκε από νερό κάποιο χρονικό διάστημα μετά από αυτή τη χρονολογία.

Τα αποτελέσματα της θαλάσσιας σεισμικής έρευνας του 2005 συνοψίζονται στην Εικόνα Α6.6. Στο νότιο κόλπο, το υποθαλάσσιο προφίλ επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας παλαιότερης κοιλάδας απορροής που εκτείνεται από την περιοχή της Θηνιάς και φθάνει ως τον κόλπο του Λιβαδιού. Τα χρώματα δείχνουν το βάθος του προ-Ολοκαινικού πυθμένα (το βραχώδες υπόστρωμα ηλικίας 10.000 ετών ή και περισσότερο που βρίσκεται κάτω από τα νεότερα υπερκείμενα στρώματα αποθέσεων) ενώ οι περιοχές με πιο σκούρο μπλε χρώμα δείχνουν βαθύτερο πυθμένα.

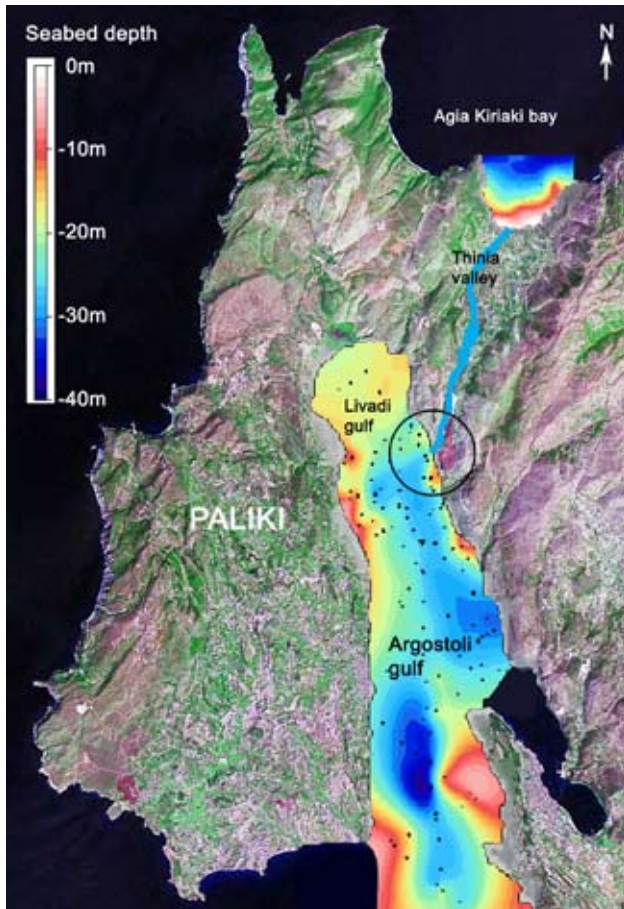
ΕΙΚΟΝΑ Α6.5
 Το νανοσπολίθωμα
Emiliana huxleyi από τη
 γεώτρηση της Θηνιάς
 Καταγράφηκε από το
 ηλεκτρονικό μικροσκόπιο
 σάρωσης στη Βουλγαρική
 Ακαδημία Επιστημών
 από τη Δρ *Kristalina*
Stoykova (η μονάδα
 της κλίμακας είναι ένα
 μικροχιλιοστό, ένα
 χιλιοστό του χιλιοστού).

Ο χάρτης δείχνει μια ευδιάκριτη θαλάσσια κοιλάδα βάθους περίπου 28 μέτρων (κυκλωμένη) που ευθυγραμμίζεται ακριβώς με το σημείο όπου έχουμε διαγνώσει ότι βρίσκεται η νοτιοδυτική έξοδος του Διαύλου του Στράβωνα στην ακτή, κι έτσι μας προσφέρει ισχυρή και ανεξάρτητη στήριξη στην άποψη ότι αυτή ήταν η τοποθεσία απ' όπου περνούσε ένας παλαιότερος θαλάσσιος δίαυλος. Ο Τζον Άντερχιλ σχολιάζει:

Γνωρίζουμε πλέον το μηχανισμό με τον οποίο σχηματίστηκε αυτή η κοιλάδα. Αρχίζοντας πριν από περίπου 125.000 χρόνια, η στάθμη της θάλασσας παγκοσμίως υποχώρησε περίπου 120 μέτρα από ένα υψόμετρο λίγο μεγαλύτερο απ' ό,τι σήμερα, για να φτάσει στο χαμηλότερο υψόμετρο εδώ και περίπου 21.500 χρόνια, όταν μεγάλες ποσότητες του νερού του πλανήτη είχαν εγκλωβιστεί σε μεγάλους παγετώνες. Από την περίοδο εκείνη και μετά η τάση αναστράφηκε: η κλιματική αλλαγή μέσα στα τελευταία 21.500 χρόνια έχει οδηγήσει στο λιώσιμο των πάγων και επομένως η στάθμη της θάλασσας έχει ανέβει.

Η σεισμική έρευνα μας έχει επιτρέψει να καταγράψουμε την άνοδο της στάθμης της θάλασσας στον κόλπο αυτό, στη διάρκεια των τελευταίων 21.500 χρόνων. Τα θαλάσσια ύδατα έφθασαν ως το ανώτερο σημείο του κόλπου εδώ και 8.000 χρόνια. Πιστεύουμε ότι η άνοδος αυτή μπορεί να είχε ως αποτέλεσμα η θάλασσα να διέρχεται από την κοιλάδα της Θηνιάς. Αν και, όταν συνέβη αυτό, η θάλασσα θα είχε αρχίσει να αποσταθεροποιεί τα μαλακά πλάγια τοιχώματα από μάργες του διαύλου, προκαλώντας περιοδικές καταπτώσεις υλικού που θα απέκλειαν τη διέλευση του θαλασσινού νερού, εκτός κι αν καθαρίζονταν ξανά από ανθρώπινη παρέμβαση.

ΕΙΚΟΝΑ Α6.6: Βάθος του βραχώδους υποστρώματος κάτω από τον κόλπο του Αργοστολίου
Οι βυθομετρικές καμπύλες ευθυγραμμίζονται πλήρως με τη διαγνωσθείσα πορεία του Διαύλου του Στράβωνα.

Αυτό το ανάγλυφο επομένως ανταποκρίνεται στην ασυνήθιστη παρατήρηση του Στράβωνα ότι η θάλασσα «συχνά» διαπερνούσε το στενότερο τμήμα του νησιού από τη μια ακτή ως την άλλη: αυτές οι καταπτώσεις των πλευρικών τοιχωμάτων μπορεί να ήταν ο λόγος για τον οποίο αυτή η διέλευση της θάλασσας περιγραφόταν ότι συνέβαινε «συχνά» και όχι σε μόνιμη βάση.

Ωστόσο, η κατάρρευση των πρανών που προκάλεσαν οι σεισμοί στην ανατολική βουνοπλαγιά, αργότερα, προκάλεσε καταστροφικές κατολισθήσεις, οι οποίες ήταν κατά πολύ ισχυρότερες από εκείνες τις τοπικές καταπτώσεις. Χρησιμοποιώντας τα σεισμικά στοιχεία, έχουμε κατορθώσει να χαρτογραφήσουμε την έκταση αυτών των γεγονότων στις αποθέσεις που έχουμε ανιχνεύσει κάτω από τη σημερινή επιφάνεια της θάλασσας στον κόλπο.

Το Μάρτιο του 2007 ανακοινώθηκε συμφωνία ερευνητικής συνεργασίας μεταξύ της Fugro (μεγάλης διεθνούς εταιρείας στον κλάδο των επιστημών της Γης) και των συγγραφέων του *Οδυσσέως Λυομένον*, η οποία ενισχύεται από το ΙΓΜΕ (το ελληνικό Γεωλογικό Ινστιτούτο). Η χορηγία της Fugro θέτει τώρα στη διάθεση του προγράμματος βιομηχα-

νικού επιπέδου γεωφυσικές τεχνικές, που καθιστούν την ομάδα ικανή να διεξάγει μια «πλήρη σάρωση» του ισθμού της Θηνιάς, μήκους 6 χιλιομέτρων, κάτω από τον οποίο πιστεύεται ότι βρίσκεται θαμμένος ένας αρχαίος θαλάσσιος διάυλος. Το φθινόπωρο του 2007 έχει προγραμματιστεί η χρήση ειδικά εξοπλισμένων ερευνητικών ελικοπτέρων για τη διεξαγωγή ηλεκτρομαγνητικής έρευνας, σε συνδυασμό με επίγειες και θαλάσσιες έρευνες, για να προσφέρει νέες προοπτικές στο αίνιγμα του Διαύλου του Στράβωνα. Ένας μεταπτυχιακός φοιτητής του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου θα λάβει μέσα στα επόμενα τρία χρόνια διδακτορικό δίπλωμα προκειμένου να μελετήσει το ζήτημα αυτό, υπό την εποπτεία του Τζον Άντερχιλ και σε στενή συνεργασία με τη Fugro.

Αρχαιολογικές μαρτυρίες

Το Μάρτιο του 2006 ανακοινώθηκε ότι το Ανάκτορο του Αίαντα βρέθηκε στην Ελλάδα, στην τοποθεσία Κανάκια, στη νήσο Σαλαμίνα, κοντά στην Αθήνα. Ομάδα Ελλήνων αρχαιολόγων υπό το συντονισμό του Καθηγητή Γιάννου Λώλου δήλωσαν ότι έφεραν στο φως τα ερείπια ενός ανακτόρου και μιας πόλεως του 13ου αιώνα π.Χ. που μπορούν να συνδεθούν με τον Αίαντα της *Ιλιάδας*. Η πόλη, που ονομάζεται «Κυχρεία» σε μια επιγραφή που βρέθηκε στην Ακρόπολη των Αθηνών και χρονολογείται από τον πρώτο αιώνα μ.Χ. μνημονεύεται από τον Στράβωνα (*Γεωγραφικά* 9.1.9). Ο οικισμός περιγράφεται επίσης στον *Κατάλογο των Πλοίων*:

Και ο Αίαντας οδηγούσε από τη Σαλαμίνα δώδεκα καράβια, και τα είχε σταθμεύσει εκεί που βρίσκονταν οι μονάδες των Αθηναίων.

Ιλιάδα, ραψ. Β(2), στίχ. 557

Μερικούς στίχους αργότερα διαβάζουμε για ένα παρόμοιο ναυτικό σώμα από την Ιθάκη και επομένως αυτή η ανακάλυψη μπορεί να ενισχύσει την άποψη ότι η Ιθάκη του Ομήρου ήταν κι αυτή πραγματική τοποθεσία:

Ο Οδυσσέας οδηγούσε τους ανδρείους Κεφαλλήνες, Από την Ιθάκη [...] μαζί με δώδεκα πλοία με κόκκινες παρειές.

Ιλιάδα, ραψ. Β(2), στίχ. 631

Τον Ιανουάριο του 2007 ο Καθηγητής Πίτερ Γκριν (Peter Green) εντόπισε ένα απόσπασμα στον Διόδωρο Σικελιώτη (Ελληνα ιστορικό που έγραψε γύρω στο 50 π.Χ.) που μας παρέχει ανεξάρτητη υποστήριξη για την άποψη που διατυπώνει ο Τζέιμς Ντιγκλ στο Κεφάλαιο 15 και στο Παράρτημα 1 ότι η λέξη νήσος μπορεί να δηλώνει τόσο το νησί όσο και τη χερσόνησο. Σε μια ιδιωτική επικοινωνία μας, την οποία ευγενώς μου επέτρεψε να συμπεριλάβω σε αυτό το Παράρτημα, εξηγεί ότι όταν ο ιστορικός μιλά για τη διαβόητη επίθεση της Αθήνας στην Σικυώνα το 421 π.Χ. (*Ιστορία* 12.76.3), γράφει ότι «και παρέδωσαν το νησί (νήσος) στους Πλαταιείς για να το κατέχουν».

Αλλά η Σικυώνα δεν βρισκόταν ποτέ σε νησί: βρίσκεται μέχρι σήμερα στη χερσόνησο της Παλλήνης (σημερινής Κασσάνδρας), νοτιοανατολικά της Θεσσαλονίκης. Ο

Καθηγητής Γκριν γράφει: «Αυτή είναι η πιο ξεκάθαρη περίπτωση της χρήσης αυτής που έχω συναντήσει, και τα χειρόγραφα συμφωνούν όλα μεταξύ τους». Αυτό δείχνει ότι η χρήση της λέξης «νήσος» για την περιγραφή μιας χερσονήσου όπως και ενός νησιού ήταν ακόμη αποδεκτή μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την εισαγωγή της λέξεως «χερσόνησος». Η χερσόνησος του Αργοστολίου είναι επομένως μια απολύτως ταιριαστή τοποθεσία για την Αστερίδα του Ομήρου, κι αυτό επίσης μπορεί να εξηγήσει γιατί αργότερα ο Απολλόδωρος περιέγραψε ότι στην Αστερίδα βρισκόταν ένας μικρός οικισμός ονόματι Αλαλκομεναί.

Υποδοχή από το κοινό

Στις 29 Σεπτεμβρίου 2005 η θεωρία που υποστηρίζεται σε αυτό το βιβλίο ανακοινώθηκε σε συνέντευξη τύπου στο Λονδίνο. Ο βρετανικός τηλεοπτικός σταθμός Channel 4 παρουσίασε ένα τετράλεπτο ρεπορτάζ στις ειδήσεις του εκείνο το βράδυ και πάνω από 100 εφημερίδες μετέφεραν την είδηση σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ιστοσελίδα <http://www.odysseus-unbound.org/press.html> παρουσιάζει κάποιο από αυτό το υλικό. Από εκείνη τη στιγμή και μετά έγιναν πολλές επιπλέον δημοσιεύσεις στον Τύπο και μερικά ακόμη ρεπορτάζ για το όλο πρόγραμμα. Η πρώτη έκδοση του βιβλίου στη Μεγάλη Βρετανία εξαντλήθηκε μέσα σε μερικούς μήνες, και αστραπιαία προγραμματίστηκε δεύτερη έκδοση.

Σ' έναν κόσμο από σύντομα ηχητικά μηνύματα, όπου η διάρκεια της προσοχής της κοινής γνώμης έχει πια ελαχιστοποιηθεί, μας δίνει κουράγιο η διαπίστωση ότι υπάρχει σημαντικό ενδιαφέρον από το κοινό για την πιθανότητα το ανάγλυφο της Ιθάκης στην *Οδύσσεια*, που για καιρό το θεωρούσαν προϊόν μυθοπλασίας, μπορεί να είναι στ' αλήθεια πραγματικό. Κι αν όντως είναι, ότι βρίσκεται σε μια περιοχή που κανείς δεν περίμενε, μια περιοχή που συμβαίνει να ανταποκρίνεται με ακρίβεια στην περιγραφή που μας παραδόθηκε πιστά στη διάρκεια μερικών χιλιάδων χρόνων.

Αν τα αποτελέσματα των γεωλογικών ερευνών που θα ακολουθήσουν επιβεβαιώσουν την υπόθεση του Διαύλου του Στράβωνα, το γεγονός αυτό δεν θα *επιλύσει* απλώς το πρόβλημα της Ιθάκης του Ομήρου· αντιθέτως, θα το *διαλύσει*. Θα φτάσουμε στο σημείο να συνειδητοποιήσουμε ότι στην πραγματικότητα ποτέ δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα. Ένα γεωλογικό ατύχημα μας είχε ξεγελάσει, κι αυτό έκανε κάποιους από μας να κυνηγάμε φαντάσματα για κάποιο χρονικό διάστημα· αλλά, τώρα πια, μπορεί να ανακτήσουμε την πεποίθηση ότι ο Όμηρος ποτέ δεν απομακρύνθηκε από την αλήθεια.